УДК 94(477.54)"18/19":331.2:338.43
DOI: https://doi.org/10.12958/3083-7030-2026-1-63-71

Олянич Валентина Володимирівна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії, археології та гуманітарних наук
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна.
valentina.olyanich@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7880-6579

Хряпін Едуард Олександрович,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії, археології та гуманітарних наук
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна.
khriapine@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4239-5069

Руднік Денис Генадійович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, археології та гуманітарних наук
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна.
denisrudnik@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-8712-3606

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ РОБІТНИКІВ І СЛУЖБОВЦІВ ЦИГЛЕРІВСЬКОГО ЦУКРОВОГО ЗАВОДУ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

В умовах сучасного розвитку історичної науки зростає інтерес до дослідження історії повсякденності як важливого напряму соціальної історії, що дозволяє відтворити реальні умови життя різних соціальних груп поза межами суто політичних чи економічних процесів. Особливо актуальним є вивчення повсякденного життя робітників і службовців промислових підприємств, зокрема цукрової галузі, яка відігравала важливу роль в економічному розвитку українських земель у складі Російської імперії. Незважаючи на наявність досліджень, присвячених історії промисловості та робітничого класу, проблема комплексного аналізу соціально-економічних умов і повсякденних практик працівників конкретних підприємств залишається недостатньо розробленою. Зокрема, повсякденне життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу Харківської губернії у XIX – на початку XX ст. не стало предметом окремого системного дослідження. Відсутність детального вивчення таких аспектів, як умови праці, рівень заробітної плати, житлово-побутове забезпечення, харчування, соціальна інфраструктура та організація дозвілля, ускладнює цілісне розуміння процесів формування

робітничого середовища та трансформації традиційного способу життя в умовах індустріалізації. Отже, постає необхідність комплексного дослідження повсякденного життя працівників цукрового підприємства на локальному рівні.

Мета дослідження полягає у комплексній реконструкції повсякденного життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу Харківської губернії у XIX – на початку XX ст. крізь призму соціально-економічного виміру, зокрема аналізі умов праці, рівня життя, житлово-побутового забезпечення, харчування, соціальної інфраструктури та форм дозвілля, а також виявленні впливу індустріалізаційних процесів на формування повсякденних практик і соціальної структури трудового колективу.

Дослідження повсякденного життя робітників і службовців потребує огляду праць, присвячених розвитку цукрової промисловості. Проблематика повсякденності розширює рамки аналізу, охоплюючи господарські, соціальні та культурно-побутові аспекти. Історіографія проблеми охоплює як джерела початку XX ст. (Смоленський, 1921), так і сучасні дослідження. Праця І. Смоленського відображає стан цукрової промисловості на початку XX ст. та умови функціонування галузі. Дослідження В. Горбаньова висвітлює розвиток поміщицького господарства Харківської губернії як економічне підґрунтя галузі (Горбаньов, 2006). Праця В. Бондар окреслює підходи до вивчення повсякденності селянства (Бондар, 2010), а видання О. Астахової, Т. Крупи, В. Сушко розкриває традиційний побут Слобожанщини (Астахова, та ін., 2008). Загалом наявні праці створюють наукову основу дослідження, однак локальний вимір повсякденного життя працівників цукрової промисловості залишається недостатньо вивченим.

Для історіографії 1930-х – першої половини 1950-х рр. були характерні такі недоліки, як домінування цитатно-ілюстративного методу викладу, обмежене використання джерельної бази та ідеологічний догматизм. Новий етап у вивченні галузі розпочався у другій половині 1950-х – 1980-х рр., коли процеси десталінізації сприяли підвищенню наукового рівня досліджень. У цей період з'явилися узагальнюючі праці, зокрема монографії Л. Г. Мельника, що присвячена промисловому перевороту в Україні (Мельник, 1970). Розвиток цукрової промисловості на Лівобережній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. досліджено у кандидатській дисертації В. В. Олянич, де охарактеризовано матеріально-технічну базу цукрової промисловості, формування кадрів виробництво та збут продукції (Олянич, 2000). Велику увагу приділено розвитку Циглерівського цукрового заводу. Повсякденне життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу проявляється у різноманітних соціокультурних та побутових вимірах, зокрема у сфері буденних взаємин, культури, побуту, умов праці та відпочинку, релігійних практик, а також матеріальних аспектів існування, таких як одяг, взуття й житло. Важливе значення для осмислення проблематики мають праці сучасних українських дослідників (Удод, 2010; Марочко, 2010; Коляструк, 2010; Шандра та ін., 2006), які зробили вагомий внесок у розвиток історії повсякденності та окреслили перспективні напрями подальших наукових розвідок у цій сфері. Вагомий внесок у вивчення Циглерівського цукрового заводу внесли дослідники В. В. Калініченко, В. В. Олянич, Є. П. Пугач, які на основі статистичних даних, архівних матеріалів, матеріалів Слобожанського краєзнавчого музею дослідили сторічний період заводу, повсякденне життя, виробництво, культурний розвиток (Калініченко та ін., 1999). У дослідженні В. В. Олянич, Е. О. Хряпіна, Д. Г. Рудніка, В. В. Абдиєвої «Камін у музейній колекції Слобожанського краєзнавчого музею як джерело дослідження матеріальної культури Слобожанщини» розкрито значення музейного предмета як важливого історичного джерела для вивчення матеріальної культури регіону (Олянич та ін., 2026). У статті В. В. Олянич, Е. О. Хряпіна, Н. А. Галушко здійснено комплексний аналіз сучасного стану наукових досліджень, присвячених вивченню цукрової галузі регіону (Олянич та ін., 2025).

У процесі дослідження повсякденного життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу Харківської губернії використано комплекс загальнонаукових і спеціально-істо-

ричних методів. Серед загальнонаукових методів застосовано аналіз і синтез, що дали змогу узагальнити джерельний матеріал і сформувати цілісне уявлення про умови праці, харчування та дозвілля працівників; порівняння – для виявлення спільних і відмінних рис у повсякденному житті робітників і службовців; системний підхід для розгляду повсякденності як комплексного соціокультурного явища. До спеціально-історичних методів належать історико-генетичний метод, який дозволив простежити формування та розвиток умов життя працівників у контексті індустріалізації; історико-порівняльний метод – для зіставлення різних соціальних груп у межах підприємства; проблемно-хронологічний метод, що забезпечив послідовний аналіз досліджуваних процесів у часовому вимірі. Важливе значення мало використання підходів історії повсякденності та історичної антропології, які спрямовані на вивчення повсякденних практик, матеріальної культури та соціальних взаємодій. Також застосовано елементи кількісного аналізу (узагальнення даних про норми харчування, витрати, склад працівників), що дало змогу більш об'єктивно оцінити соціально-економічні умови життя. Застосування зазначених методів забезпечило комплексний і науково обґрунтований аналіз повсякденного життя працівників Циглерівського цукрового заводу.

Повсякденне життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу Харківської губернії у XIX – на початку XX ст. формувалося під впливом соціально-економічних умов розвитку цукрової промисловості, що була однією з провідних галузей регіону (таблиця 1). Повсякденне життя робітників та службовців тісно пов'язане з умовами праці та побутом. Тому, досліджуючи тему, ми звернули особливу увагу на виробництво цукру, умови праці, заробітну плату, побут. Загалом на поч. XX ст. на цукрових заводах Лівобережжя працювало 27,8 % робітників-цукроварів України (Оляніч, 2000). Робітники, які наймалися на цукровий завод і в економії Циглерівського маєтку, приходили з селян навколишніх сіл, ще було чимало сезонних робітників, які приходили з далеку старожил селища Чапаєво. І. М. Троян (1888 р. народження) згадував: «Сезонних людей було багато. Вони приходили з різних сіл Харківщини…» (Калініченко та ін., 1999).

Таблиця 1

Склад та умови найму робітників Циглерівського цукрового заводу

Показник	Характеристика
Система найму	Через підрядчиків або службовців заводу
Контроль за робітниками	«Чорні списки» неблагонадійних працівників
Сезонність праці (завод)	Вересень – грудень (період цукроваріння)
Категорії працівників	Сезонні та постійні робітники
Гендерно-віковий склад (1902–1908)	Чоловіки – 84%, жінки – 14%, підлітки – 2%

Наведені дані свідчать, що організація праці на Циглерівському цукровому заводі мала виразно сезонний і соціально диференційований характер. Система найму базувалася на поєднанні економічної залежності селян і неформальних практик вербування, що забезпечувало підприємству дешеву робочу силу. Водночас використання «чорних списків» та адміністративних механізмів контролю посилювало залежність працівників від роботодавця. Структура зайнятості поєднувала сезонних і постійних робітників, що було зумовлено технологічною специфікою виробництва (таблиця 2).

Таблиця 2

Умови праці та життя робітників Циглерівського цукрового заводу

Категорія	Показник	Характеристика	Особливості
Організація праці	Режим роботи	Безперервне виробництво, 2 зміни, 12 годин	Виснаження робітників

Сезонність і темп	Прихід за 30 хв до зміни	Максимально швидкий	Залежність від переробки буряка
Умови праці	Робота у свята	Сирість, багнюка, сморід, вапняковий пил	Порушення трудових норм
Побут робітників	Рівень доходів	Низький відносно цін	Низький рівень життя

Узагальнені дані свідчать, що умови праці на Циглерівському цукровому заводі характеризувалися високим рівнем інтенсивності, тривалістю робочого часу та шкідливими виробничими факторами. Безперервний характер виробництва та залежність від швидкої переробки сировини зумовлювали напружений темп роботи й фактичне порушення трудових норм, зокрема роботу у святкові та вихідні дні. Соціально-економічне становище робітників залишалося складним: низький рівень оплати праці у поєднанні з високими цінами, обмежені можливості відпочинку та незадовільні житлові умови сприяли зниженню рівня життя

Повсякденне життя службовців Циглерівського цукрового заводу у XIX – на початку XX ст. формувалося в умовах індустріалізаційних процесів та характеризувалося специфічним соціальним становищем цієї групи. Службовці посідали проміжне місце між власниками підприємства і робітниками, виконуючи управлінські та технічні функції, що визначало особливості їхнього життєвого укладу. З одного боку, їх матеріальне становище було відносно стабільнішим порівняно з робітниками, з іншого – вони зазнавали постійного контролю з боку власників і перебували у стані соціальної невизначеності (Калініченко та ін., 1999; Оляніч, 2000). Організація праці службовців передбачала підвищену відповідальність, триваліший робочий день і відсутність чітко регламентованого відпочинку, що істотно впливало на їх повсякденні практики. Водночас внутрішні відносини в середовищі службовців нерідко характеризувалися конкуренцією, ієрархічною напругою та конфліктністю, що позначалося на формуванні соціально-психологічного клімату колективу (таблиця 3).

Таблиця 3

Порівняльна характеристика становища робітників і службовців

Показник	Робітники	Службовці
Матеріальне становище	Низький рівень доходів	Вищий, відносно стабільний
Характер праці	Фізична, важка, виснажлива	Розумова, управлінська
Тривалість роботи	До 12 год/добу, без вихідних	Довший день, без чіткого графіка
Умови праці	Шкідливі (пил, сирість)	Менш шкідливі, але напружені
Стабільність зайнятості	Сезонність, залежність від найму	Відносна стабільність, але ризик звільнення
Контроль і залежність	«Чорні списки», штрафи	Контроль з боку власників
Соціальний статус	Нижчий прошарок	Проміжне положення

Порівняльний аналіз становища робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу свідчить про наявність суттєвої соціальної диференціації в межах трудового колективу. Робітники перебували у більш складних умовах, що характеризувалися важкою фізичною працею, низьким рівнем оплати, сезонністю зайнятості та відсутністю соціальних гарантій, що зумовлювало формування протестних настроїв і розвиток страйкового руху. Натомість службовці мали відносно кращий матеріальний стан і стабільнішу зайнятість, однак їхнє становище залишалося суперечливим через залежність від власників, підвищені вимоги до праці та відсутність чітко визначених трудових прав. Таким чином, обидві соціальні групи перебували у стані залежності від адміністрації підприємства, проте характер цієї залежності був різним: для робітників вона мала переважно економічний і експлуатаційний характер, тоді як для службовців – адміністративно-психологічний

Аналіз дозвілля робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу у XIX – на початку XX ст. дозволяє глибше зрозуміти особливості їхнього повсякденного життя та соціокультур-

них практик. Форми проведення вільного часу визначалися рівнем матеріального забезпечення, умовами праці, тривалістю робочого дня, а також збереженням традиційної культури й впливом індустріалізаційних процесів (Калініченко та ін., 1999; Олянич, 2000). Відмінності у соціальному статусі цих груп зумовлювали різний доступ до культурних ресурсів і специфіку організації дозвілля. Подана таблиця 4 відображає ключові аспекти та порівняльні характеристики дозвілля робітників і службовців, що дає змогу простежити поєднання традиційних і нових форм відпочинку в умовах соціально-економічних трансформацій досліджуваного періоду.

Таблиця 4

Дозвілля робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу

Показник	Робітники	Службовці	Особливості
Фактори формування дозвілля	Низькі доходи, виснажлива праця	Вищі доходи, інтелектуальна праця	Вплив соціального статусу
Традиційні форми	Родинне спілкування, церква, ярмарки, вечорниці	Частково збережені	Вплив селянської культури
Нові форми дозвілля	Корчми, зібрання, обговорення подій	Читання, самоосвіта, громадські заходи	Ознаки модернізації
Соціальний вплив	Колективні форми відпочинку	Індивідуалізація дозвілля	Різний характер взаємодії

Порівняльний аналіз дозвілля робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу засвідчує, що форми проведення вільного часу безпосередньо залежали від соціально-економічного становища та умов праці. Для робітників характерним було переважання традиційних, колективних форм дозвілля, тісно пов'язаних із селянською культурою та релігійними практиками, що зумовлювалося обмеженістю ресурсів і вільного часу. Натомість службовці мали ширші можливості для культурного розвитку та індивідуалізованого відпочинку, хоча їхнє дозвілля також обмежувалося інтенсивністю праці та службовими обов'язками. Таким чином, дозвілля обох соціальних груп відображало процеси соціокультурної трансформації в умовах індустріалізації, поєднуючи традиційні та модернізаційні елементи.

Досліджуючи повсякденне життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу (Калініченко та ін., 1999), особливу увагу слід приділити харчуванню як одному з ключових елементів матеріальної культури. Саме раціон, режим прийому їжі та способи її організації відображають рівень життя, соціальну диференціацію та економічні можливості різних груп населення. Аналіз харчування дає змогу глибше зрозуміти умови праці, побуту та соціальні відмінності в межах заводського середовища (таблиця 5).

Таблиця 5.

Особливості та відмінності харчування робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу

Показник	Робітники	Службовці
Кількість прийомів їжі	3-4 рази на день	5 разів на день
Організація харчування	Загальний казан або натурпайок	Індивідуальне або окрема кухня
Основу раціону становили	Хліб, каша, борщ, куліш	Супи, м'ясні страви, овочі
Додаткові продукти	Оселедець, тараня, бобові	Молочні продукти, яйця, масло
Вартість харчування	12–18 коп./день; ~4 крб./місяць	40–50 коп./день; ~8-10 крб./місяць

Порівняльний аналіз харчування робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу свідчить про чітко виражену соціальну диференціацію в умовах повсякденного життя. Раціон робітників був калорійним, але одноманітним і обмеженим за складом, що зумовлювалося важкою фізичною працею та невисоким рівнем матеріального забезпечення. Натомість службовці

мали доступ до більш різноманітного й якісного харчування, що включало ширший асортимент продуктів і відображало їхній вищий соціальний статус. Таким чином, харчування виступає важливим індикатором соціально-економічних відмінностей і дозволяє глибше зрозуміти особливості організації побуту та рівень життя різних груп населення в межах заводського середовища кінця XIX – початку XX ст.

У результаті дослідження повсякденного життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу Харківської губернії у XIX – на початку XX ст. встановлено, що соціально-економічні умови суттєво впливали на організацію праці, побут і рівень життя різних категорій персоналу. Аналіз соціального складу засвідчив наявність чіткої ієрархії між робітниками та службовцями, що проявлялася у відмінностях у рівні доходів, характері зайнятості та соціальному статусі. Робітники становили основну масу трудового колективу, виконуючи важку фізичну працю, тоді як службовці займали адміністративні та технічні посади, що забезпечувало їм більш стабільні умови існування. Умови праці робітників характеризувалися значною інтенсивністю, тривалістю робочого дня та залежністю від сезонності виробництва. Натомість службовці працювали в більш регламентованому режимі, що сприяло кращій організації їхнього повсякденного життя. Важливим показником соціально-економічних відмінностей виступало харчування. Раціон робітників був калорійним, але одноманітним і обмеженим за якісним складом, тоді як службовці споживали більш різноманітну та поживну їжу. Організація харчування (загальний казан, натурпайок) у робітників відображала колективний характер побуту, тоді як у службовців переважали індивідуалізовані форми споживання. Порівняльний аналіз дозвілля робітників і службовців засвідчує, що форми проведення вільного часу безпосередньо залежали від їхнього соціально-економічного становища та умов праці. Для робітників було характерне переважання традиційних, колективних форм дозвілля, тісно пов'язаних із селянською культурою та релігійними практиками, що зумовлювалося обмеженістю ресурсів і вільного часу. Натомість службовці мали ширші можливості для культурного розвитку та індивідуалізованого відпочинку, хоча їхнє дозвілля також певною мірою обмежувалося інтенсивністю праці та службовими обов'язками. Перспективи подальшого вивчення повсякденного життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу полягають у розширенні джерельної бази та поглибленні міждисциплінарного підходу. Доцільним є залучення нових краєзнавчих матеріалів, зокрема писемних та речових джерел Слобожанського краєзнавчого музею, листування та усних свідчень, що дозволить детальніше реконструювати індивідуальні практики повсякдення. Таким чином, повсякденне життя працівників Циглерівського цукрового заводу демонструє чітку соціальну диференціацію, зумовлену економічними можливостями, професійним статусом і умовами праці. Дослідження дозволяє глибше зрозуміти специфіку їхнього побуту та відображає процеси соціокультурної трансформації в умовах індустріалізації, у яких поєднувалися традиційні та модернізаційні елементи.

Список використаної літератури

1. Смоленський І. Про становище цукрової промисловості на Україні. *Вісник цукрової промисловості.* 1921. № 1–3. С. 65–82.

2. Горбаньов В. В. Поміщицьке господарство Харківської губернії у другій половині XIX ст. : автореф. дис. … канд. іст. наук: 07.00.01. Харків, 2006. 19 с.

3. Бондар В. Повсякденне життя селянства Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.: до історіографії питання. *Краєзнавство.* 2010. № 3. С. 10–14.

4. Астахова О. В., Крупа Т. М., Сушко В. А. Свята та побут Слобожанщини : альбом. (2-ге вид., допов.). Харків : Колорит, 2008. 143 с.: іл.

5. Мельник Л. Г. Технічний переворот на Україні у XIX ст. *Український історичний журнал.* 1970. № 12. С. 25–35.

6. Олянич В. В. Розвиток цукрової промисловості на Лівобережній Україні (наприкінці XIX – на початку XX століття) : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.01. Харків, 2000. 19 с.

7. Удод О. Історія повсякденності: питання методології та історіографії. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): колективна монографія* / відп. ред. В. М. Даниленко. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. С. 17–39.

8. Марочко В. Теоретико-методологічні аспекти селянського повсякдення. *Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.): колективна монографія* / відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. Ч. 1. С. 95–109.

9. Коляструк О. Необхідність і мотивація вивчення повсякдення. *Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.) : колективна монографія* / відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. Ч. 1. С. 5–8.

10. Шандра В. С., Крижанівська О. О., Вільшанська О. Л. Історія повсякдення як науковий підхід для вдосконалення досліджень історії України XIX – початку XX століття. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2006. № 11. С. 28–39.

11. Калініченко В. В., Олянич В. В., Пугач Є. П. Століття поступу. Харків, 1999. 142 с.

12. Олянич В. В., Хряпін Е. О., Руднік Д. Г., Абдиєва В. В. Камін у музейній колекції Слобожанського краєзнавчого музею як джерело дослідження матеріальної культури Слобожанщини. *Advances in Science and Humanity: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (March 29–31, 2026).* Відень, 2026. С. 135–141.

13. Олянич В. В., Хряпін Е. О., Галушко Н. А. Сучасна історіографія розвитку цукрової промисловості Слобідської України (кінець XIX – початок XX ст.): проблеми, тенденції, перспективи. *Вісник науки та освіти. Серія «Історія та археологія».* 2025. Вип. 10(40). С. 2820–2833. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-2820-2833

References

1. Smolenskyi, I. (1921). Pro stanovyshche tsukrovoi promyslovosti na Ukraini [On the state of the sugar industry in Ukraine]. *Visnyk tsukrovoi promyslovosti – Sugar Industry Bulletin, (1–3),* 65–82 [in Ukrainian].

2. Horbanov, V. V. (2006). Pomishchytske hospodarstvo Kharkivskoi hubernii u druhii polovyni XIX st. [Landlord economy of Kharkiv province in the second half of the 19th century]. *Extended abstract of Candidate's thesis.* Kharkiv [in Ukrainian].

3. Bondar, V. (2010). Povsiakdenne zhyttia selianstva Naddnieprianskoi Ukrainy druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.: do istoriohrafii pytannia [Everyday life of the peasantry of Dnieper Ukraine in the second half of the 19th – early 20th centuries: to the historiography of the issue]. *Kraieznavstvo – Local history, (3),* 10–14 [in Ukrainian].

4. Astakhova, O. V., Krupa, T. M., & Sushko, V. A. (2008). Sviata ta pobut Slobozhanshchyny [Holidays and everyday life of Slobozhanshchyna]. (2-he vyd., dopov.). Kharkiv: Koloryt [in Ukrainian].

5. Melnyk, L. H. (1970). Tekhnichnyi perevorot na Ukraini u XIX st. [The technical revolution in Ukraine in the 19th century]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal, (12),* 25–35 [in Ukrainian].

6. Olianych, V. V. (2000). Rozvytok tsukrovoi promyslovosti na Livoberezhnii Ukraini (naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia) [Development of the sugar industry in Left-Bank Ukraine (late 19th – early 20th century)]. *Extended abstract of Candidate's thesis.* Kharkiv [in Ukrainian].

7. Udod, O. (2010). Istoriia povsiakdennosti: pytannia metodolohii ta istoriohrafii [History of everyday life: questions of methodology and historiography]. *Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (druha polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.) – Post-war Ukraine: essays on social history (second half of the 1940s – mid-1950s: Collective monograph.* (pp. 17–39). Kyiv: Instytut istorii

Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

8. Marochko, V. (2010). Teoretyko-metodolohichni aspekty selianskoho povsiakdennia [Theoretical and methodological aspects of peasant everyday life]. *Narysy povsiakdennoho zhyttia radianskoi Ukrainy v dobu nepu (1921–1928 rr.) –Essays on everyday life of Soviet Ukraine in the NEP era (1921–1928).* (Part 1, pp. 95–109). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

9. Koliastruk, O. (2010). Neobkhidnist i motyvatsiia vyvchennia povsiakdennia [Necessity and motivation for studying everyday life]. In: S. V. Kulchytskyi (Ed.), *Narysy povsiakdennoho zhyttia radianskoi Ukrainy v dobu nepu (1921–1928 rr.) – Essays on everyday life of Soviet Ukraine in the NEP era (1921–1928).* (Part 1, pp. 5–8). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

10. Shandra, V. S., Kryzhanivska, O. O., & Vilshanska, O. L. (2006). Istoriia povsiakdennosti yak naukovyi pidkhid dlia vdoskonalennia doslidzhen istorii Ukrainy XIX – pochatku XX stolittia [History of everyday life as a scientific approach to improving research on the history of Ukraine in the 19th – early 20th centuries]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. – Problems of Ukrainian history in the 19th and early 20th centuries, (11),* 28–39 [in Ukrainian].

11. Kalinichenko, V. V., Olianych, V. V., & Puhach, Ye. P. (1999). Stolittia postupu [A century of progress]. Kharkiv [in Ukrainian].

12. Olianych, V. V., Khriapin, E. O., Rudnik, D. H., & Abdyieva, V. V. (2026). Kamin u muzeinii kolektsii Slobozhanskoho kraieznavchoho muzeiu yak dzherelo doslidzhennia materialnoi kultury Slobozhanshchyny [A fireplace in the museum collection of the Slobozhanskyi Local History Museum as a source for studying material culture of Slobozhanshchyna]. *Advances in Science and Humanity: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference.* (pp. 135–141). Vienna [in Ukrainian].

13. Olianych, V. V., Khriapin, E. O., & Halushko, N. A. (2025). Suchasna istoriohrafiia rozvytku tsukrovoi promyslovosti Slobidskoi Ukrainy (kinets XIX – pochatok XX st.): problemy, tendentsii, perspektyvy [Modern historiography of the development of the sugar industry in Slobidska Ukraine (end of the 19th – beginning of the 20th century): problems, trends, prospects]. *Visnyk nauky ta osvity. Seriia «Istoriia ta arkheolohiia» – Bulletin of Science and Education. Series «History and archeology», 10*(40), 2820–2833. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-2820-2833 [in Ukrainian].

Олянич В. В., Хряпін Е. О., Руднік Д. Г. Повсякденне життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу Харківської губернії у XIX – на початку XX ст.: соціально-економічні аспекти

У статті досліджується повсякденне життя робітників і службовців Циглерівського цукрового заводу Харківської губернії у XIX – на початку XX ст. крізь призму соціально-економічного виміру. Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу сучасної історичної науки до мікроісторичних підходів та історії повсякденності, що дозволяють відтворити реальні умови життя різних соціальних груп у контексті індустріалізаційних процесів і трансформації традиційного суспільства. Метою дослідження є реконструкція соціально-економічних умов існування працівників цукрового підприємства, зокрема рівня оплати праці, тривалості робочого дня, житлово-побутових умов, харчування та форм дозвілля. Особливу увагу приділено співвідношенню між виробничою діяльністю та повсякденними практиками, що формували життєвий уклад робітників і службовців, а також впливу економічних і технологічних змін на трансформацію їхнього способу життя. З'ясовано, що повсякденне життя працівників заводу визначалося поєднанням традиційних аграрних елементів і нових індустріальних практик, що формувалися в умовах модернізаційних процесів. Встановлено, що умови праці та рівень життя значною мірою залежали від соціального статусу працівників, сезонності виробництва, організації праці, а також економічної політики підприємства і загальних тенденцій розвитку

цукрової промисловості регіону. Доведено, що формування робітничого середовища супроводжувалося поступовою зміною соціальних орієнтирів, зростанням ролі колективних форм взаємодії та появою нових елементів повсякденної культури. Результати дослідження сприяють поглибленню уявлень про соціальну історію Харківщини, розширюють наукові підходи до вивчення історії праці та повсякденності й дозволяють ширше осмислити процеси становлення робітничого середовища в Україні у XIX – на початку XX ст., а також можуть бути використані у подальших історичних, соціологічних та краєзнавчих дослідженнях.

Ключові слова: повсякденне життя, робітники, службовці, цукрова промисловість, Циглерівський цукровий завод, Харківська губернія, XIX – початок XX ст., соціально-економічні умови, праця, рівень життя, побут, індустріалізація, робітниче середовище, історія повсякденності, локальна історія.

Olianych V. V., Khriapin E. O., Rudnik D. H. Everyday life of workers and employees of the Ziegler Sugar Factory of Kharkiv Governorate in the 19th – early 20th centuries: socio-economic aspects

The article examines the everyday life of workers and employees of the Ziegler Sugar Factory of Kharkiv Governorate during the 19th and early 20th centuries through the lens of the socio-economic dimension. The relevance of the topic is due the growing interest of modern historical scholarship in microhistorical approaches and the history of everyday life, which make it possible to reconstruct the real living conditions of various social groups within the context of industrialization processes and the transformation of traditional society. The aim of the study is to reconstruct the socio-economic conditions of the factory workers' existence, in particular the level of wages, the length of the working day, housing and living conditions, nutrition, and forms of leisure. Special attention is paid to the relationship between production activity and everyday practices that shaped the way of life of workers and employees, as well as to the impact of economic and technological changes on the transformation of their lifestyle. It has been established that the everyday life of factory workers was determined by a combination of traditional agrarian elements and new industrial practices that emerged under conditions of modernization. It is demonstrated that working conditions and living standards largely depended on the social status of employees, the seasonality of production, the organization of labor, as well as the enterprise's economic policy and general trends in the development of the regional sugar industry. The study proves that the formation of the working environment was accompanied by gradual changes in social orientations, the increasing role of collective forms of interaction, and the emergence of new elements of everyday culture. The results contribute to a deeper understanding of the social history of the Kharkiv region, expand scholarly approaches to the study of labor and everyday life history, and allow for a broader interpretation of the processes of formation of the working-class environment in Ukraine in the 19th and early 20th centuries. They may also be used in further historical, sociological, and regional studies.

Key words: everyday life, workers, employees, sugar industry, Ziegler Sugar Factory, Kharkiv Governorate, 19th – early 20th centuries, socio-economic conditions, labor, standard of living, household, industrialization, working environment, history of everyday life, local history.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026